

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТИВНОГО ПИСЬМА АННІ ЕРНО В ЙОГО СУБ'ЄКТИВНОМУ ВИМІРІ

Лук'янченко М.П.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню літературного доробку Анні Ерно, розглянутого з позицій його гендерно маркованих рис, що віддзеркалюють особистісно значущі інтенції автора-жінки. Розробка цієї теми зумовлена необхідністю ознайомлення зі здобутками сучасної французької жіночої прози. Остання – це результат розвитку і становлення цілого покоління митців нового типу на зламі ХІХ–ХХ ст. У даній розвідці коротко представлено огляд літературної спадщини Анні Ерно. Тут також проаналізовано творчу манеру письменниці на прикладі вибраних романів.

Ключові слова: жіноча проза, Анні Ерно, гендерний дискурс, авто-соціо-біографічний метод, оповідь.

Постановка проблеми. У своїх автобіографічних романах (*Les Armoires vides* (1974), *Ce qu'ils disent ou rien* (1977), *La Femme gelée* (1981)) й особливо в романі «Його місце» (*La Place*) – книзі, присвяченій батьку, Анні Ерно розробляє новий «профіль» письма, який прагне винятковості в десінгуляризації, що можна вважати спробою звести до мінімуму прояви власної індивідуальності [10]. І справді, мета авторки – не просто розповісти про своє життя, але й взяти його за основу, щоб віднайти певні спільні для усіх моменти, істини. У такий спосіб Анні Ерно виходить за межі кордонів між особистим і соціальним. Вона стверджує, що її письменницький метод можна назвати авто-соціо-біографічним (цей неологізм придумала сама) [7; 14], і характеризується він, зокрема, пошуком об'єктивності та безособовості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Анні Ерно – сучасна французька письменниця, чий літературний доробок став предметом багатьох досліджень: розгляду її особливої поетики [8] та письменницької манери [4; 5]; автобіографічних [1; 2; 7; 13; 15], соціальних [3; 6; 12] та соціологічних [11] аспектів творчості. Саме завдяки останнім її творами продовжують цікавитися навіть соціологи.

Постановка завдання. Роман Анні Ерно «La Place» («Його місце» укр. мовою) можемо розглядати, власне кажучи, як ілюстрацію вже згаданої нової форми письма. Тим не менше, припускаємо також, що в іншому її романі під назвою «Жінка» – творі про життя матері – індекс десуб'єктивації та деперсоналізації невисокий, що авторська об'єктивність тут дещо розмита, бо письменниці так і не вдалося уникнути пассток суб'єктивності. Тож, особливе зацікавлення викликає можливість розглянути в межах нашої розвідки найбільш явні моменти вираження авторської суб'єктивності в інтенціонально об'єктивному письмі Ерно.

Виклад основного матеріалу. Для Анні Ерно лише те, що треба сказати, й визначає спосіб написання та композиції книги. Отож, починаючи з «Його місця», роману, який змальовує соціальний портрет батька, вона змінює свою манеру письма на авто-соціо-біографічну з метою зменшити вияв власного суб'єктивного «Я». Так, «авто», тому що йдеться про особистий досвід авторки, «соціо» стосується соціального спря-

мування, об'єктивних описів, а також частки історичності у творі. І, нарешті, «біографія», тому що це також розповідь про життя інших людей: «*Le classement dans l'autobiographie est beaucoup trop restreint: dans La Place, j'évoque la trajectoire sociale de mon père et non d'un personnage fictif, mais justement parce que je m'attache aux différentes places qui ont été les siennes et non aux événements singuliers, particuliers de sa vie, je sors de l'autobiographie*» [цит. за 3, с. 20]. І справді, роман «Його місце» не зовсім відповідає дефініції автобіографії за Ф. Леженом: «*récit rétrospectif en prose que quelqu'un fait de sa propre existence, quand il met l'accent principal sur sa vie individuelle, en particulier sur l'histoire de sa propre personnalité*» [9, с. 131]. За цим визначенням, в автобіографії увагу зосереджено на «Я» автора/оповідача/персонажа, його індивідуальності, і метою є, власне, розповісти історію цього «Я».

В авто-соціо-біографії центром оповіді залишається авторське «Я», але граматична перша особа зовсім не є суб'єктом і об'єктом одночасно [13, с. 165]. Анні Ерно не намагається розповісти історію свого життя, своєї особистості, у неї «Я» авторки/оповідачки – матеріал, щоб осягнути певні «колективні» істини буття. Так, в романі *La Place* «Я» не тільки відтворює життя батька Анні Ерно, але через нього – існування цілого соціального класу, класу залежного від інших. Тому людина – лише екземпліфікація, ілюстрація певних соціологічних явищ, а не презентація розвитку окремої особистості. Потім, в романі «Жінка» з такою ж формою написання, Анні Ерно намагається віднайти різні «обличчя» й описати життя матері. У цій книзі, як і в романі *La Place*, перша особа не говорить про себе (автора), але про свою матір, а через неї – про тих, хто належить до її середовища.

Саме в «Жінці» Анні Ерно вперше у повному обсязі представила свій авто-соціо-біографічний проект, вже розпочатий в попередньому романі: «*Ce que j'espère d'écrire de plus juste se situe sans doute à la jointure du familial et du social, du mythe et de l'histoire. Mon projet est de nature littéraire, puisqu'il s'agit de chercher une vérité sur ma mère qui ne peut être atteinte que par des mots*» [17, с. 23]. Наприкінці твору авторка ще раз наполягає на тому ж самому: «*ceci n'est pas une biographie, ni un roman naturellement, peut-être quelque chose entre la littérature, la sociologie et*

l'histoire» [17, с. 106]. Саме така форма дозволяє письменниці перейти від «Я» власного до «Я» іншого, від суб'єктивного до об'єктивного, від особистого до безособового.

Тож від моменту появи роману «Його місце», Анні Ерно намагається подавати факти у своїх творах так, як вони були прожиті, але без афективного навантаження. Письменницька праця прагне нейтралізувати емоції оповідача, тому повинна бути дистанційованою. Цьому якнайкраще відповідає так зване «рівне письмо» (*écriture plate*) [1; 4; 5; 7], яке й постало для втілення оповіді в авто-соціо-біографічному форматі.

Повернемося, однак, до аналізу письменницького підходу Анні Ерно в романі «Жінка». Вже в *La Place*, вона прагне досягти такого стилю письма, яке було б позбавлене звичних ознак художньої літератури, щоб опанувати т. з. «мовою речей» [3, с. 21], тобто «рівним письмом»: «*Plate parce que je décris la vie de mon père, ni avec mépris, ni avec pitié, ni à l'inverse en idéalisant. J'essaie de rester dans la ligne des faits historiques, en document. Une écriture sans jugement, sans métaphore, sans comparaison romanesque, une sorte d'écriture objective qui ne valorise ni dévalorise les faits racontés*» [Ibid., с. 21]. Анні Ерно хотіла, щоби описувані нею факти не здавалися ані «високими», ані «низькими», а просто залишалися «фактичними». Адаже дійсно, в аналізованих творах спостерігаємо своєрідне письмо-констатацію, яке дозволяє побачити, не оцінюючи: «*[...] je n'ai pas le droit de prendre d'abord le parti de l'art, ni de chercher de faire quelque chose de «passionnant» ou d'émouvant. Je rassemblerai les paroles, les gestes, les goûts de mon père, les faits marquants de sa vie, tous les signes objectifs d'une existence que j'ai aussi partagée. Aucune poésie de souvenir, pas de dérision jubilante. L'écriture plate me vient naturellement, celle-là même que j'utilisais autrefois à mes parents pour leur dire les nouvelles essentielles*» [16, с. 24]. Ця об'єктивність і нейтральність, які характеризують письменницьку манеру Анні Ерно, яскраво проявляються в уже неодноразово згаданому романі «Його місце». Однак, як показало наше дослідження, в романі «Жінка» авторці не вдається, розповідаючи про життя матері, достатньо дистанціюватися, аби досягти бажаної об'єктивності.

З самого початку ознаки суб'єктивності проявляється в щойно названому творі. Авторка не може повністю приховати своє хвилювання, розповідаючи історію матері й писати про неї нейтрально, так, якби йшлося про когось стороннього. Хоча така мета в письменниці є, в «Жінці» її не досягнуто.

Близькість з матір'ю проявляється одразу й різними способами. Наприклад, в бажанні щось для неї зробити: «*J'ai voulu lui passer la chemise de nuit blanche, bordée de croquet, qu'elle avait achetée autrefois pour son enterrement*» [17, с. 12]; «*J'ai pris du chêne parce que c'était l'arbre qu'elle préférerait qu'elle s'inquiétait toujours de savoir devant un meuble neuf s'il était en chêne*» [с. 14]; «*Je voulais voir encore ma mère et poser sur elle deux petites branches de cognassier en fleur que j'avais dans mon sac*» [с. 16]; «*Le prêtre parlait de «la vie éternelle», de la «résurrection de notre soeur», il chantait des cantiques. J'aurais voulu que cela dure toujours,*

qu'on fasse encore quelque chose pour ma mère, des gestes, des chants» [с. 17]; «*La soeur de ma mère avait prévu le repas de l'inhumation au restaurant. Je suis restée, cela aussi me paraissait une chose que je pouvais encore faire pour elle*» [с. 19].

Тісний зв'язок з матір'ю передається також через різні почуття оповідачки, приміром:

– через почуття провини: «*A Annecy, je pensais à elle avec culpabilité. Nous habitons une «grande maison bourgeoise», nous avons un seconde enfant: elle ne «profitait» de rien*» [17, с. 75]; «*Plusieurs fois, le désir brutal de l'emmener, de ne plus m'occuper d'elle, et savoir aussitôt que je n'en étais pas capable. (Culpabilité de l'avoir placée là; même si, comme disaient les gens «je ne pouvais pas faire autrement»)*» [с. 102];

– через тугу (тривогу), поки мати була в придулку: «*Au moment de la revoir; mon angoisse à chaque fois de la retrouver encore moins «humaine»* [17, с. 99];

– через страждання бачити маму хворою: «*Je regardais ses épaules nues, son corps que je voyais pour la première fois abandonné, dans la douleur*» [17, с. 85]; «*Je lui apportais du chocolat, des pâtisseries, [...], elle n'arrivait pas à le manger (douleur indicible de la voir se débattre, les doigts, la langue pour en venir à bout)*» [с. 101];

– безмежний сум з приводу її смерті: «*Dans la semaine qui a suivi, il m'arrivait de pleurer n'importe où. En me réveillant, je savais que ma mère était morte. Je sortais de rêves lourds dont je ne me rappelais rien, sauf qu'elle y était, et morte*» [17, с. 20]; «*C'est au-dehors, en ville, que j'étais le plus mal. Je roulais, et brutalement: «elle ne sera plus jamais nulle part dans le monde»* [с. 20-21];

– через вияви прихильності й ніжності: «*Et des instants de vide chaque fois que je constate «ce n'est plus la peine de» ou «je n'ai plus besoin de» (faire ceci ou cela pour elle)*» [17, с. 21];

– через почуття жалю: «*Une femme s'est mise à crier, la même depuis des mois. Je ne comprenais pas qu'elle soit encore vivante et que ma mère soit morte*» [17, с. 12]; «*Le trou de cette pensée: le premier printemps qu'elle ne verra pas*» [с. 21]; «*Elle racontait gaiement des histoires sur ses compagnes de chambres, [...] C'est la dernière image heureuse que j'ai de ma mère*» [с. 89]; «*Elle était une petite fille qui ne grandirait pas*» [с. 101]; «*Je n'entendrai plus sa voix. [...] J'ai perdu le dernier lien avec le monde dont je suis issue*» [с. 106];

– гніву: «*On me disait, «ça servait à quoi qu'elle vive dans cet état plusieurs années». Pour tous, il était mieux qu'elle soit morte. C'est une phrase, une certitude, que je ne comprends pas*» [17, с. 19]; «*Dans ces conditions, «sortir» un livre n'a pas de signification, sinon celle de la mort définitive de ma mère. Envie d'injurier ceux qui me demandent en souriant, «c'est pour quand votre prochain livre?»*» [с. 69];

– любові: «*J'ai peur des obus et qu'elle meure. Il me semble que nous étions tous les deux amoureux de ma mère*» [17, с. 46];

– прив'язаності: «*En effet, elle ne voulait pas la perdre: «Avec stupeur, je réalisais qu'elle pouvait mourir»* [17, с. 85]; «*Il conseillait de la placer dans une maison de retraite. J'ai repoussé cette solution*» [с. 88]; «*Tout le temps du trajet, je pensais «maintenant, je vais m'occuper d'elle»* [с. 88]; «*Je*

ne voulais pas qu'elle meure. J'avais besoin de la nourrir, la toucher, l'entendre» [с. 101].

Коли Анні Ерно розповідає про характер матері, її особисте ставлення імплікується в різних дрібних висловлюваннях. Вона не втомлюється виділяти свою маму серед інших тим, що вона робила: вона цінувала її вольовий характер («*volonté*») [17, с. 39]; її ефективність і «*son orgueil d'être bonne et utile*» [17, с. 44] під час війни; материнську відданість, «*son désir le plus profond [...] de donner [à sa fille] tout ce qu'elle n'avait pas eu*» [17, с. 51]; її бажання вчитися [17, с. 56]; усі зусилля, щоб «*libérer [sa fille] de toutes les tâches matérielles, regrettant de devoir [la] laisser faire la cuisine et les courses*» [17, с. 78]; її гордість («*elle était la mère qui refuse qu'on l'aide avec la même réprobation de voir [sa fille] travailler de [ses] mains*» [17, с. 78]) і життєву силу («*jamais elle ne disait «je suis trop vieille pour» aller à la pêche avec les garçons, à la foire du Trône, se coucher tard, etc.*» [17, с. 84], привітність й доброзичливість («*elle aimait donner à tous, plus que recevoir*» [17, с. 105-106].

Наведені приклади демонструють, що роман «Жінка» не написано у тоні констатації, як ми це фіксуємо в романі «Його місце». При написанні цієї книги емоції «не знято», одразу видно, що авторка не може позбутися почуттів, бути цілком нейтральною. Тож стверджуємо, що Анні Ерно не вдалося встановити об'єктивну дистанцію, розповідаючи про матір, тоді, як у романі про батька, вона достатньо «віддалена».

Тим не менше, в сценах, де письменниця відтворює соціальне життя матері, ознак суб'єктивності менше, навіть якщо в деяких з них вона все ж вирізняє її серед інших людей того середовища, про яке розповідається: «*l'enfance de ma mère: un appétit jamais rassasié*» [17, с. 27], «*la chambre commune pour tous les enfants*», «*le lit partagé avec une soeur*», «*les robes et les chaussures dépassées d'une soeur à l'autre*», «*une poupée de chiffon à Noël*», «*l'école communale, plus ou moins suivant les travaux des saisons et les maladies des frères et des soeurs*» [с. 28], «*l'indifférence de quitter l'école à douze et demi, la règle commune*» [с. 29], «*comme beaucoup de familles nombreuses, la famille de ma mère étant une tribu*» [с. 31], «*de tous, ma mère étant symbole de violence et d'orgueil, une clairvoyance revoltée de sa position d'inférieure dans la société*» [с. 32], «*sous l'Occupation, sa tentative de nourrir tout le monde, surtout les familles nombreuses, son désir, son orgueil d'être bonne et utile*» [с. 44], «*dans le monde de ma grand-mère, l'idée même de la liberté des filles n'ayant pas de sens, sinon en termes de perdition*» [с. 60], «*à certains moments, ayant dans sa fille en face d'elle, une ennemie de classe*» [с. 65]. Що є незаперечним в цих прикладах, так це відсутність займенника першої особи однини «я» – найпершої з ознак суб'єктивності. Тому такі сцени описано найбільш об'єктивно і нейтрально.

Інший метод, яким послуговується Анні Ерно для об'єктивізації особистого бачення є використання початкових букв слів та ініціалів. Цей прийом дозволяє приховати справжні назви місць або імена персонажів, роблячи їх анонімними. Така техніка справді підвищує ступінь об'єктивності та безособовості твору. Узагалі використання ініціалів є однією з характерних осо-

бливостей письменницької манери Анні Ерно, але вони в «Жінці» вони зустрічаються доволі рідко: «*Comme beaucoup de familles nombreuses, la famille de ma mère était une tribu, c'est-à-dire que ma grand-mère et ses enfants avaient la même façon de comporter et de vivre leur condition d'ouvriers à demi ruraux, ce qui permettait de les connaître*» («*les D...*» [17, с. 31-32]; «*Et cette philosophie régulière des soignantes: «Allez, madame D..., prenez un bonbon, ça fait passer le temps»*» [с. 97].

Варто також додати, що в «рівному» письмі Анні Ерно підібрані слова і фрази навіть не потребують інтерпретації. Синтаксис речень максимально спрощений і не заважає читабельності. Перевага надається простим структурам, найбільш поширеними є іменникові та інфінітивні форми. Письменниця відмовляється від т. з. «чистого естетичного задоволення», тому тут практично відсутні метафори й інші тропи або ж фігури стилістичного синтаксису; минулий час *le Passé composé* займає місце книжного минулого часу *le Passé simple*. Крім того, для підсилення відчуття реальності, Анні Ерно широко використовує розмовні слова та вирази, якими послуговувалися її батьки, а всі цитування навантажені особливим змістом, бо передають особливе «забарвлення» кожної сцени: біль від неї, її незвичність чи соціальне насильство: «*Naturellement, aucun bonheur d'écrire, dans cette entreprise où je me tiens au plus près des mots et des phrases entendus, les soulignant par des italiques. Non pour indiquer un double sens au lecteur et lui offrir le plaisir d'une complicité, que je refuse sous toutes ses formes, nostalgie, pathétique ou dérision. Simplement parce que ces mots et ces phrases disent les limites et la couleur du monde où vécut mon père, où j'ai vécu aussi. Et l'on n'y prenait jamais un mot pour un autre*» [16, с. 46].

Таким чином, численні приклади свідчать, що Анні Ерно не змогла уникнути суб'єктивного бачення свого минулого. Дійсно, суб'єктивна пам'ять явно присутня в романі «Жінка» і набагато більше, аніж в романі «Його місце». Тому технологія «рівного» письма тут не проявляється з усією бажаною об'єктивністю і нейтральністю. Однак, ясність свідомості і тверезий погляд на різні факти – одні з характеристик «рівного» письма – беззаперечно присутні й у «Жінці». Деперсоналізація особистого досвіду тут досягається багатьма способами, які дозволяють надати колективного значення чомусь окремішньому, індивідуальному.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки проведеного дослідження слід наголосити, що у романі «Жінка» можна виділити два типи оповіді – суб'єктивну й власне об'єктивну, які чергуються. У романі «Жінка» Анні Ерно як оповідачці не завжди вдається залишатися об'єктивно щодо історії своєї матері. Хоча тут, як і в *La Place*, головною авторською настановою є виклад тільки фактів без вибору якоїсь конкретної позиції. Однак, усі вони так чи інакше позначені відтінком емоцій або особистим баченням письменниці. Тож, у перспективі, можна проаналізувати інші твори письменниці в компаративному аспекті на предмет реалізації в них відстороненої позиції авторки-оповідачки.

Список літератури:

1. Bajomée D., Dor J. Annie Ernaux, se perdre dans l'écriture de soi / Danielle Bajomée, Juliette Dor. – Paris: Klincksieck, 2011. – 168 p.
2. Boehringer M. Paroles d'autrui, paroles de soi: Journal du dehors d'Annie Ernaux / Monika Boehringer // Études françaises. – 2000. – 36(2). – P. 131-148.
3. Charpentier I. Réceptions «ordinaires» d'une écriture de la honte sociale: les lecteurs d'Annie Ernaux / Isabelle Charpentier // Idées économiques et sociales. – 2009/1. – No. 155. – P. 19-25.
4. Chytilová L. «L'écriture plate» dans les œuvres La Place, Une Femme et La Honte d'Annie Ernaux [Електронний ресурс] / Lucie Chytilová. – Режим доступу: <http://docplayer.fr/175298-L-ecriture-plate-dans-les-oeuvres-la-place-une-femme-et-la-honte-d-annie-ernaux.html>
5. Dugast-Portes F. Annie Ernaux: Étude de l'œuvre / Francine Dugast-Portes. – P.: Bordas, 2008. – 176 p.
6. Garaud C. Écrire la différence sociale: registres de vie et registres de langue dans La place d'Annie Ernaux / Christian Garaud // French forum. – Mai 1994. – 19(2). – P. 195-214.
7. Ghafouri Gharavi L., Tabrizi Moeini S. Le «je» autobiographique dans La Place d'Annie Ernaux [Електронний ресурс] / Leylá Ghafouri Gharavi, Sanâz Tabrizi Moeini // La Revue de Téhéran. – 2013. – No. 94. – Режим доступу: <http://www.teheran.ir/spip.php?article1785#gsc.tab=0>
8. Jarry J. Une femme au cœur de l'écriture / Johanne Jarry // Nuit blanche, le magazine du livre. – 2000. – No. 80. – P. 14-17.
9. Lejeune Ph. Autobiographie en France / Ph. Lejeune. – P.: A. Colin, 1998. – 363 p.
10. Leyris R. Quelques mots d'Annie Ernaux [Електронний ресурс] / Raphaëlle Leyris. – Режим доступу: http://www.lemonde.fr/livres/article/2014/10/09/quelques-mots-d-annie-ernaux_4503063_3260.html
11. Litvinavičienė I. Les aspects sociologiques dans l'œuvre d'Annie Ernaux / Inga Litvinavičienė // LITERATŪRA. – 2007. – No. 49(5). – P. 164-171.
12. Nassehi Z. Intimité et vécu social dans l'œuvre d'Annie Ernaux / Zohreh Nassehi. – Mashhad, 2006. – 327 p.
13. Nassehi Z. L'Autofiction ou la recherche d'une autobiographie objective. De l'évolution de l'écriture de soi dans la littérature française contemporaine, le cas d'Annie Ernaux / Zohreh Nassehi // Autofiction dans la littérature française extrême contemporaine: Colloque, Université de Téhéran. – Téhéran, 2011. – P. 159-171.
14. Pécheur J. Annie Ernaux: une place à part / Jacques Pécheur // Le français dans le monde. – 2000. – No. 310. – P. 6-7.
15. Thomas L. Annie Ernaux, à la première personne / Lyn Thomas. – P.: Stock, 1999. – 315 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

16. Ernaux A. La Place / Annie Ernaux. – P.: Gallimard, coll. Classico-lycée, 2010. – 125 p.
17. Ernaux A. Une Femme / Annie Ernaux. – P.: Gallimard, 1987. – 105 p.

Лукьянченко М.П.

Дрогобычський державний педагогічний університет
імені Івана Франко

**ОСОБЕННОСТИ ОБЪЕКТИВНОЙ МАНЕРЫ НАПИСАНИЯ АННИ ЭРНО
В ЕГО СУБЪЕКТИВНОМ ИЗМЕРЕНИИ****Аннотация**

Статья посвящена исследованию литературного наследия Анни Эрно, рассматриваемого с позиций его гендерно маркированных черт, отражают лично значимые интенции автора-женщины. Разработка этой темы обусловлена необходимостью ознакомления с достижениями современной французской женской прозы. Последняя – это результат развития и становления целого поколения художников нового типа на рубеже XIX-XX вв. В данной статье коротко представлен обзор литературного наследия Анни Эрно. Здесь также проанализировано творческую манеру писательницы на примере избранных романов.

Ключевые слова: женская проза, Анни Эрно, гендерный дискурс, авто-социо-биографический метод, повествование.

Lukyanchenko M.P.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

**OBJECTIVE FEATURES OF ANNI ERNO'S WRITING
IN ITS SUBJECTIVE DIMENSION****Summary**

The article focuses on the research into Annie Ernaux's literary works through the prism of its gender marked peculiarities that mirror the woman writer's personal intentions. The topicality of the article is substantiated by the necessity to familiarize with the heritage of contemporary French women prose, the latter reflecting the result and incipency of the whole generation of artists of the new type at the turn of 19th-20th centuries. In this article, the author briefly highlights Annie Ernaux's literary heritage while special attention is paid to the writer's artistic manner as exemplified by the novels chosen for analysis.

Keywords: women prose, Annie Ernaux, gender discourse, auto-socio-biographical method, narrative.